

28. Этнос и политика : хрестоматия / авт.-сост. А. А. Прозаускас. – М. : Изд-во УРАО, 2000. – 400 с.

29. Про статус народного депутата України : закон України від 21 листоп. 1992 р. № 2810-ХІІ // Відомості Верховної Ради України. – 1993. – № 3. – Ст. 17.

Надійшла до редколегії 09.03.2012

МОШНЯГА Л. В. ОБЪЕКТ ПРЕСТУПЛЕНИЙ ПРОТИВ КОНСТИТУЦИОННЫХ ОСНОВ НАЦИОНАЛЬНОЙ БЕЗОПАСНОСТИ УКРАИНЫ

На основании обоснованных научных позиций определены родовые и непосредственные объекты преступлений против конституционных основ национальной безопасности Украины. Определено содержание указанных видов объектов преступлений (статьи 109, 110, 111 Уголовного кодекса Украины). Обоснован двуобъектный характер посягательства на жизнь государственного или общественного деятеля (ст. 112 Уголовного кодекса Украины).

MOSHNIAGA L. OBJECT OF CRIMES AGAINST CONSTITUTIONAL GROUNDS OF NATIONAL SECURITY OF UKRAINE

The patrimonial and direct objects of crimes against constitutional grounds of national security of Ukraine are defined. Contents of the indicated types of objects of crimes (articles 109, 110, 111 of Criminal Code of Ukraine) are determined. The ambivalent character of the encroachments on the life of state or public figure (art. 12 of Criminal Code of Ukraine) is grounded.

УДК 343.98

Е. І. ОРЖИНСЬКА,

здобувач

Національної академії внутрішніх справ

СУЧАСНЕ РОЗУМІННЯ МЕТОДУ КРИМІНАЛІСТИКИ

Розглянуто сучасні підходи до визначення поняття методу криміналістики. Особливу увагу приділено розгляду класифікації методів криміналістики.

Сучасний період розвитку криміналістики характеризується інтенсивним розробленням її наукових аспектів, у результаті якого суттєво змінилася традиційна оцінка основних елементів науки й трактування самої сутності криміналістики. Нині гостро постала проблема прогнозування тенденцій розвитку криміналістики, її руху до нових методологічних парадигм. Тому актуальним для сучасної криміналістики є подальше заглиблення в її методологію та найважливішого елементу методології – вчення про методи криміналістики. Як зазначав С. П. Митричев, «питання про те, що та для чого вивчати, невіддільне від питання, як вивчати, від методів наукового дослідження» [1, с. 54].

Питанню розгляду криміналістичних методів у різний час приділяли свою увагу такі науковці-криміналісти, як І. М. Якимов (1925), Б. М. Шавер (1938), С. М. Потапова (1946), А. І. Вінберг (1956, 1969, 1973), С. П. Митричев (1954, 1973), О. М. Васильєв (1960, 1967, 1973, 1976), Р. С. Белкін (1959, 1961, 1964, 1966, 1969, 1970, 1973, 1976), І. М. Лузгін (1968, 1973), Л. Е. Ароцкер (1965), А. А. Ейс-

ман (1967), В. Я. Колдін (1957, 1969) тощо. Без перебільшення можна стверджувати, що завдяки науковим здобуткам названих учених в наші дні існують необхідні об'єктивні передумови для подальшого розроблення проблеми криміналістичних методів як одного з невідкладних завдань науки криміналістики.

У сучасній криміналістиці дискусія про методологічні проблеми була порушена в публікаціях М. К. Камінського [2, с. 8–14] та А. Г. Філіппова [3, с. 15–18].

Розвиток наукових уявлень про методи криміналістики пов'язаний, з одного боку (як уже було зазначено раніше), з розвитком самої криміналістики, а з іншого – з формуванням філософських поглядів на методи науки в цілому.

На етапі становлення криміналістики як науки її методами називали пристосовані до потреб практики боротьби зі злочинністю методи природничих наук (І. М. Якимов) чи то використовувані знову-таки для розкриття злочинів закони формальної логіки (В. І. Громов). Отже, можна стверджувати, що на етапі становлення криміналістики як самостійної галузі наукового знання дослідники, ведучи мову про методологію,

мали на увазі застосування методів кримінальної техніки і тактики в розслідуванні злочинів, тобто винятково практичний аспект, а не методологію наукового пізнання. Як писав Р. С. Белкін, «саме в ці роки методи науки були підмінені методами практичної діяльності, які розроблялися наукою, тобто було допущено зміщення засобів досягнення цілей з самим результатом функціонування науки. Саме ця похибка настільки міцно закріпилась у свідомості вчених-криміналістів, що й понині іноді допускається при дослідженні питання про методи криміналістичної діяльності» [4, с. 304]. Необхідно зауважити, що, на нашу думку, це похибка скоріше логічна, оскільки значущість розроблення нових способів та прийомів практичної діяльності, удосконалення існуючих на рівні приватних криміналістичних методик і тоді, і сьогодні не заперечується, імовірно, жодним науковцем-криміналістом. Уточнення окремих положень криміналістичних методик і сьогодні є актуальним, але це скоріше завдання криміналістики, а не її методології як галузі наукового пізнання.

Для етапу формування приватних криміналістичних теорій характерні були погляди на зміст методу криміналістики, відображені у статті Б. М. Шавера (1938), який писав, що сутністю методу криміналістики є «узагальнення досвіду слідчої роботи, вивчення способів вчинення злочину та активного пристосування наукових даних до задач виявлення доказів та дослідження їх» [5, с. 77]. Він одним із перших звернув увагу на взаємозв'язок криміналістики з діалектичним методом та відмітив, що єдиним науковим методом пізнання є діалектичний метод, який лежить в основі таких практичних методів криміналістики, як узагальнення досвіду слідчої практики та активне пристосування наукових даних до завдань виявлення та дослідження доказів [6, с. 22]. Необхідно зауважити, що в його поглядах відобразилась філософська концепція, відповідно до якої марксистський діалектичний метод проголошувався єдиним науковим методом пізнання.

Аналізуючи погляди, які існували у філософській літературі 60-х років ХХ ст., щодо різноманіття методів пізнання, Р. С. Белкін сформулював систему методів криміналістичної науки, яку виклав у наступному вигляді: «В основі системи лежить марксистський діалектичний метод як єдиний всезагальний метод пізнання, який з цієї причини і є всезагальним методом криміналістики. На його базі утво-

рюються ще дві групи методів – приватні загальні та спеціальні методи науки. Під загальним методом дослідження необхідно розуміти систему певних прийомів, правил, рекомендацій щодо вивчення конкретних об'єктів, явищ, предметів, фактів. При цьому під вивченням розуміють як чуттєве, так і раціональне пізнання, а під об'єктами – предмет дослідження. Прийоми, правила та рекомендації з дослідження об'єктів – це узагальнене вираження практики таких досліджень, включаючи й апробування практикою теоретичного положення. Метод називається загальним тому, що він являє собою поєднання (сполучення) не всіх, а лише частки пізнавальних прийомів, певної їх комбінації, яка й відрізняє цей метод від інших приватних методів. Застосування ж загальних методів загалом має всезагальний характер; вони лише модифікуються залежно від об'єкту та умов процесу пізнання, набувають специфічних особливостей, зберігаючи свою сутність. Існують наступні загальні методи пізнання: а) спостереження, б) вимірювання, в) опис, г) порівняння, д) експеримент» [4, с. 308]. Учений вважав, «що загальні методи криміналістики, не відрізняючись за своєю сутністю від загальних методів інших наук, мають деякі особливості, залежних від закономірностей, які становлять предмет даної науки, від її мети, від змісту різновиду людської діяльності – боротьби зі злочинністю, тобто особливою формою людської практики, яка спирається на рекомендації криміналістики» [4, с. 309].

Під спеціальними методами Р. С. Белкін розумів «такі методи, які застосовуються в одній конкретній (певній) галузі наукового пізнання чи в декількох науках (але не у всіх, тобто методи, сфера дії яких обмежена)» [7, с. 91]. Щодо спеціальних методів криміналістики учений писав: «спеціальні методи криміналістики – це методи, розроблені криміналістикою для цілей збору, дослідження, оцінювання і використання доказів з урахуванням об'єктів, завдань та засобів пізнання» [8, с. 41]. Низка спеціальних методів, розроблених криміналістикою, був запозичений потім іншими науками. У свою чергу криміналісти активно використовують у своїх наукових дослідженнях методи інших наук. У силу взаємопроникнення наук, виникнення на їх межі нових галузей знань – процесів, характерних для сучасної науки в цілому, дедалі менша кількість методів залишається методами лише окремої науки» [7, с. 91].

Спеціальні методи криміналістики поділяються на власне криміналістичні, тобто такі

методи, які виникли в криміналістиці і застосовуються лише в ній або в декількох галузях наукового знання (техніко-криміналістичні методи і тактико-криміналістичні методи), і спеціальні методи інших наук, які використовуються криміналістикою, але не є суто криміналістичними. Не слід змішувати поняття «криміналістичні методи» та «методи криміналістики». Друге поняття ширше за перше. Методи криміналістики – це і криміналістичні методи, і методи інших наук. Останні і в криміналістиці не втрачають своєї природи і залишаються відповідно математичними, фізичними, хімічними тощо. Всезагальний метод пізнання, виступаючи для науки криміналістики базисом, та засновані на ньому приватні та спеціальні методи застосовуються в діалектичній єдності та взаємозв'язку. Всі вони в сукупності й утворюють зміст комплексного та складного за своєю структурою поняття – метод криміналістики» [4, с. 309].

У результаті наукової дискусії Р. С. Белкін запропонував наступну класифікацію методів криміналістики. Базову ланку системи становив усезагальний метод пізнання (марксистсько-діалектичний метод), «нижчий розділ» якого утворювали категорії та процедури формальної логіки. Друга ланка системи – загальні (або всезагальні) методи криміналістики, які включали в себе як емпіричні методи, так і методи теоретичного рівня, за винятком тих, які належать до всезагального методу науки. Третя ланка класифікації – спеціальні методи різного ступеня загальності, всі без винятку які характеризуються обмеженою сферою застосування. Межа між другою та третьою ланкою рухлива, оскільки різниця між загальним та спеціальним методами не якісна, а кількісна за сферою застосування. Найбільш динамічною є третя ланка: саме за рахунок розширення кола спеціальних методів відбувається поповнення дослідницького «інструментарію», арсеналу засобів пізнання в будь-якій науці, в тому числі і в криміналістиці [4, с. 313].

Р. С. Белкін у своїх працях, присвячених методології криміналістики, постійно наголошував, що необхідно розрізняти методи криміналістики як науки та методи практичної діяльності. Методи практичної діяльності боротьби зі злочинністю фактично є результатом криміналістичних розробок, а методи наукового дослідження – інструментом криміналістики. В той же час, ці групи методів не можна протиставляти один одному. І в науковому дослідженні, і на практиці можуть застосовуватися одно-

йменні методи, гносеологічна сутність яких однакова [9, с. 369].

О. Р. Россинська, також класифікуючи методи криміналістики на всезагальний метод, загальні та спеціальні методи, виділяє різницю в методах наукового дослідження та практичної діяльності з доказування в процесі розслідування та судовому процесі. Методи криміналістики наведені О. Р. Россинською у вигляді наступної системи: логічні методи; загальнонаукові методи в їх експертній реалізації; загальноекспертні методи («монометоди», тобто ті, що використовуються поза комплексами методів; комплекси методів), які поділяються на п'ять груп методів (аналізу зображень, морфологічного аналізу, аналізу складу, аналізу структури, вивчення фізичних, хімічних та інших властивостей об'єктів); окремі експертні методи [10, с. 8–10].

Так, стосовно процесу експертного дослідження матеріалістична діалектика, а саме діалектична логіка, на думку О. Р. Россинської, є не просто методом, а підходом до пізнання, який орієнтує експерта на розкриття цілісності досліджуваного об'єкта, виявлення його зв'язків з іншими об'єктами та явищами, а також його генезису. При цьому категорія діалектики – причина та наслідок, необхідність та випадковість, тотожність та відмінність тощо – слугують своєрідним опорним пунктом мислення експерта, що визначають сутність досліджуваних процесів і явищ [10, с. 8–10].

О. Р. Россинська наголошує на розрізненні сприйняття однакових методів при науковому дослідженні та під час здійснення практичної діяльності: «Практична діяльність органів дізнання, слідчих та суду, експертних установ, теоретичну основу яких становить низка наук, у тому числі і криміналістика, за власним змістом, цілями, засобами та умовами відрізняються від наукового дослідження. Як у практичній діяльності, так і в криміналістичному науковому дослідженні можуть застосовуватися однойменні методи пізнання, сутність яких залишається незмінною незалежно від сфери пізнання. Так, спостереження і при практичній діяльності, і при науковому дослідженні буде являти собою планомірне, цільове, умисне сприйняття. Сутність його незмінна, незалежно від того, буде проводити спостереження слідчий чи вчений – криміналіст. Але умови застосування цього методу пізнання, об'єкт та цілі спостереження будуть різними, що не може не позначитися на прийомах спостереження, його ролі в процесі пізнання, достовірності результатів застосування даного погляду» [10, с. 14, 19].

В. О. Образцов, не піддаючи сумніву триланкову класифікацію методів криміналістики, структурує її дещо інакше. На його думку, «в криміналістичних наукових дослідженнях застосовуються: 1) загальнонаукові пізнавальні методи, теоретично осмислені філософією та деякими іншими науками (до них належать спостереження, вимірювання, опис, порівняння, експеримент, моделювання, математичні методи тощо); 2) галузеві методи, теорія яких розробляється в фізиці, хімії, соціології та інших конкретних галузях науки (вони поділяються на природничі методи та методи гуманітарних наук); 3) специфічно криміналістичні (спеціальні методи криміналістики)» [11, с. 9]. Є цікавим і саме визначення методів криміналістики, яке дає дослідник: «методи криміналістики – це способи вирішення наукових завдань під час криміналістичних досліджень теоретичного і практичного характеру» [11, с. 9].

Н. А. Селіванов уважав, що «методи, застосовувані з криміналістичною метою, як і будь-які інші, являють способи вивчення матеріальної дійсності, підходи до вирішення дослідницького або іншого завдання. Будь-яке з них є системою дій, які рекомендується виконувати в певній послідовності» [12, с. 91]. Функціональне значення методів криміналістики подвійне. Так, учений виділяв методи, «застосовувані в процесі розроблення криміналістичних засобів, прийомів, рекомендацій, а також розроблені та рекомендовані для використання в практиці розслідування та запобігання злочинам» [12, с. 28], тобто методи розвитку криміналістики та методи вдосконалення практики боротьби зі злочинністю.

Н. А. Селіванов запропонував чотириланкову класифікацію криміналістичних методів: 1) основоположний (діалектичний); 2) загальні; 3) часткові (окремі); 4) спеціальні [12, с. 22].

Зазначимо, що в більш пізньому підручнику за редакцією Н. А. Селіванова та І. Ф. Пантелєєва (1984) методи криміналістики вже класифіковано на три групи: 1) основоположний; 2) загальнонаукові; 3) спеціальні [13, с. 21–28].

М. П. Яблоков і В. Я. Колдін, розглядаючи методологію та методи криміналістики, зазначали, що під методологією криміналістики розуміють систему принципів і методів пізнання її об'єктів, а під методом [14, с. 15] – сукупність вимог, які орієнтують суб'єкта в його пізнавальній та предметно-перетворювальній діяльності, а саме стосовно вибору способу, засобу та необхідних операцій, які повинен вчинити суб'єкт діяльності, для того щоб досягти відпо-

відної мети [15, с. 58]. Стрижнем методології криміналістики, її гносеологічною основою та основоположним методом пізнання її об'єктів є діалектика [14, с. 15]. Необхідно враховувати, що при всій важливості законів та категорій матеріалістичної діалектики для пізнання криміналістичних об'єктів вони не замінюють собою конкретних методів пізнання [15, с. 59]. При розгляді методів криміналістики доречно розрізнити завдання теоретичного та практичного криміналістичного дослідження і, відповідно, методи теоретичної та практичної криміналістики [15, с. 14–15].

М. В. Салтевський методи криміналістики визначав як окрему теорію, що відображає закономірності, принципи та прийоми, які дозволяють провадити теоретичну та предметно-перетворювальну криміналістичну діяльність щодо збирання, дослідження і подання доказової інформації [16, с. 26]. Методи криміналістики дослідник поділяв на: всеосяжний (матеріалістична діалектика); загальні й окремі (спеціальні, часткові). Серед окремих (спеціальних) методів криміналістики вчений виділяв наступні: «криміналістичну ідентифікацію, групофікацію, групи методів одержання (збирання) інформації з речових джерел, одержання інформації з особистісних джерел (від людей), експертного дослідження матеріальних джерел, встановлення фактів і розслідування окремих видів злочинів, запобігання злочинам криміналістичними засобами» [16, с. 27].

Приблизником трирівневої системи методів криміналістики є і В. Ю. Шепітько, який виділяє методи діалектичної та формальної логіки; загальнонаукові методи; спеціальні методи криміналістики, у яких вирізняє методи науки криміналістики та методи практичної діяльності. Зауважимо, що науковець визначення методів криміналістики взагалі не подає, вказуючи, що «методологічною основою криміналістики є теорія пізнання» та розкриваючи зміст загальнонаукових методів, частково називаючи (без розкриття змісту) спеціальні методи криміналістики [17, с. 19–25].

Отже, криміналістика, як і будь-яка інша наука, вирішує поставлені перед нею завдання, застосовуючи певні методи наукового дослідження. Метод – у широкому сенсі – це спосіб підходу до дійсності, спосіб пізнання, вивчення, дослідження явищ природи та суспільного життя, спосіб досягнення будь-якої мети, вирішення завдання, «шлях... дійсного пізнання», саме в такому сенсі необхідно трактувати і поняття методу в криміналістиці.

Зазначимо, що метод криміналістики повинен бути виражений через специфіку її предмета. Дана обставина відповідає загальнонауковій вимозі логічного, теоретичного єднання предмета і методу криміналістики як наукової системи знань.

Криміналістичний метод як різновид пізнання – це безкінечний шлях заглиблення та розвитку знань про матеріальні й ідеальні сліди в механізмі злочинної та криміналістичної діяльності, безупинний рух від емпіричного рівня знань до теоретичного рівня, від досягнутого рівня теорії до більш високого рівня, від уже усталеного поняття криміналістики до нового, теоретично більш змістовного та багатого [18, с. 95]. На нашу думку саме в цьому визначенні враховано весь спектр підходів до визначення методів криміналістики та важливість розроблення «нетрадиційних» методів криміналістики.

Не підлягає сумніву думка багатьох учених, які, виділяючи методи практичної та теоретичної криміналістики, підкреслюють, що ця межа доволі умовна (В. Я. Колдін, О. Р. Россинська).

Підсумовуючи, зазначимо, що на сьогодні немає єдиного підходу до поняття методів криміналістики. Вчені під методами криміналістики розуміють пристосовані до потреб практики боротьби зі злочинністю методи природничих наук (І. М. Якимов); способи вирішення наукових завдань під час криміналісти-

чних досліджень теоретичного і практичного характеру (В. О. Образцов); методи, застосовувані із криміналістичною метою, що як і будь-які інші, являють способи вивчення матеріальної дійсності, підходи до вирішення дослідницького або іншого завдання (Н. А. Селіванов); сукупність вимог, які орієнтують суб'єкта в його пізнавальній та предметно-перетворювальній діяльності, а саме стосовно вибору способу, засобу та необхідних операцій, які повинен учинити суб'єкт діяльності, для того щоб досягти відповідної мети (М. П. Яблоков, В. Я. Колдін); окрему теорію, яка відображає закономірності, принципи та прийоми, що дозволяють провадити теоретичну та предметно-перетворювальну криміналістичну діяльність щодо збирання, дослідження і подання доказової інформації (М. В. Салтєвський); складне явище, яке містить у собі систему всезагального, загальнонаукового та спеціальних методів (Р. С. Белкін).

На нашу думку, методи криміналістики – це способи вирішення наукових завдань під час криміналістичних досліджень теоретичного і практичного характеру, які являють собою безупинний рух від емпіричного рівня знань до теоретичного рівня, від досягнутого рівня теорії до більш високого рівня, від уже усталеного поняття криміналістики до нового, теоретично більш змістовного та багатого.

Список використаної літератури

1. Митричев С. П. Теоретические основы советской криминалистики (введение в науку) : учеб. пособие для студ. ВЮЗИ / С. П. Митричев. – М. : ВЮЗИ, 1965. – 97 с.
2. Каминский М. К. Что есть, что может быть и чего не может быть для системы «Криминалистика» / М. К. Каминский // Вестник криминалистики. – 2002. – Вып. 1 (3). – С. 8–14.
3. Филиппов А. Г. Субъективные заметки (о статье М. К. Каминского) / А. Г. Филиппов // Вестник криминалистики. – 2002. – Вып. 1 (3). – С. 15–18.
4. Белкин Р. С. Общая теория советской криминалистики / Р. С. Белкин. – Саратов : Изд-во Саратов. ун-та, 1986. – 397 с.
5. Шавер Б. М. Предмет и метод советской криминалистики / Б. М. Шавер // Социалистическая законность. – 1938. – № 6. – С. 66–79.
6. Специализированный курс криминалистики (для слушателей вузов МВД СССР, обучающихся на базе среднего специального юридического образования) : учебник. – Киев : НИИРИО Киевской высшей школы МВД СССР им. Ф. Э. Дзержинского, 1987. – 384 с.
7. Белкин Р. С. Ленинская теория отражения и методологические проблемы советской криминалистики / Р. С. Белкин. – М. : Науч.-исслед. и ред.-изд. отдел Высш. шк. МВД СССР, 1970. – 130 с.
8. Криминалистика. Т. 1 / под ред. Р. С. Белкина и И. М. Лузгина. – М. : ВЮЗИШ МВД СССР, 1978. – 384 с.
9. Белкин Р. С. Курс криминалистики : в 3 т. Т. 1. Общая теория криминалистики / Р. С. Белкин. – М. : Юрист, 1997. – 408 с.
10. Россинская Е. Р. Криминалистика : курс лекций / Е. Р. Россинская. – М. : Норма, 2003. – 432 с.
11. Криминалистика / под ред. В. А. Образцова. – М. : Юрист, 1995. – 592 с.
12. Селиванов Н. А. Советская криминалистика: система понятий / Н. А. Селиванов. – М. : Юрид. лит., 1982. – 152 с.
13. Криминалистика : учебник / под ред. И. Ф. Пантелеева, Н. А. Селиванова. – М. : Юрид. лит., 1984. – 544 с.
14. Криминалистика / под ред. Н. П. Яблокова, В. Я. Колдина. – М. : Изд-во МГУ, 1990. – 464 с.
15. Криминалистика : учеб. для вузов / отв. ред. Н. П. Яблоков. – М. : БЕК, 1995. – 708 с.

16. Салтевський М. В. Криміналістика (у сучасному викладі) : підручник / М. В. Салтевський. – К. : Кондор, 2005. – 588 с., 32 іл.

17. Криміналістика : підруч. для студ. юрид. спец. вищ. закл. освіти / за ред. В. Ю. Шепітька. – 3-тє вид., переробл. і доповн. – К. : Ін Юре, 2004. – 736 с.

18. Смахтин Е. В. Криминалистика: соотношение с уголовным и уголовно-процессуальным правом : монография / Е. В. Смахтин ; под общ. ред. А. С. Подшибякина. – М. : Юрлитинформ, 2009. – 232 с.

Надійшла до редколегії 20.03.2012

ОРЖИНСКАЯ Э. И. СОВРЕМЕННОЕ ПОНИМАНИЕ МЕТОДА КРИМИНАЛИСТИКИ

Рассмотрены современные подходы определения метода криминалистики. Отдельное внимание уделено рассмотрению классификации методов криминалистики.

ORZHYNKA E. MODERN UNDERSTANDING OF A METHOD OF CRIMINOLOGY

Modern approaches of the notion of criminalistic method are reviewed. Special attention is paid to consideration of the classification of criminology methods.

УДК 343.9

О. М. САМОЙЛОВА,

молодший науковий співробітник

сектору дослідження проблем запобігання злочинності

Інституту вивчення проблем злочинності НАПрН України

ЩОДО ВИЗНАЧЕННЯ ПОНЯТТЯ ГЕРОНТОЛОГІЧНОЇ ЗЛОЧИННОСТІ

Розглянуто проблеми та причини постаріння населення у світі, визначено поняття геронтологічної злочинності та вік, з настанням якого людина вважається такою, що досягла похилого віку.

Починаючи з 50–60-х років ХХ ст. завдяки економічним, медичним, культурним та іншим прогресивним соціальним досягненням у високорозвинених країнах світу з'явилося нове, на відміну від попередніх століть, унікальне демографічне явище – постаріння населення, або демографічна старість, – збільшення абсолютної та відносної кількості людей похилого віку в загальній структурі населення. Однак за останні 30 років зазначений процес охопив і ті країни, соціально-економічна ситуація в яких була далекою від благополучної [1, с. 4]. У зв'язку з цим 2 роки тому Всесвітньою організацією охорони здоров'я навіть було прийнято новий термін – «населення четвертого віку» – це люди 80-ти років і старше [2]. Головними причинами старіння населення стали: зниження рівня народжуваності, зниження смертності серед осіб середнього і старшого віку та збільшення середньої тривалості життя [3, с. 21].

Нагадаємо, що Україна увійшла в десятку країн з найгіршим демографічним становищем, при цьому за середньою тривалістю життя вона посідає аж 108 місце у світі [2]. У нашій країні смертність уже давно перевищує народжуваність, а поняття «приріст населення», на

жалю, втратило свою актуальність. Частка осіб похилого віку в країні збільшується швидше, ніж частка новонароджених. З 1950 р. і дотепер кількість людей 60 років і старше в Україні збільшилася вдвічі, а до 2050 р., за прогнозами, має потроїтися [2].

Всесвітній процес старіння населення привертає дедалі більшу увагу медиків, демографів, соціологів, психологів, суттєво впливає на демографічну ситуацію в суспільстві, створює серйозні проблеми економічного, соціального, політичного, морального, психологічного, правового характеру [4, с. 67]. Збільшення питомої ваги похилих осіб серед інших вікових груп, безумовно, повинно позначатися на їх активізації практично в усіх сферах життя. Вчинення злочинів не є винятком. Цілком імовірно, що в найближчому майбутньому відповідні зміни відбудуться і в динаміці злочинності осіб похилого віку, адже, як відомо, злочинність – це соціально-правове явище, правові характеристики якого залежать від зміни відповідних правових інститутів, а соціальні – від зміни соціальних умов життя суспільства, в тому числі і від демографічної ситуації [5, с. 4]. Саме тому проблема злочинності осіб похилого віку стає